

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Науковий вісник Чернівецького університету імені
Юрія Федьковича: Історія. – № 2. – 2018. – С. 6–13.
History Journal of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National
University. – № 2. – 2018. – pp. 6–13.
DOI <https://doi.org/10.31861/hj2018.48.6-13>
hj.chnu.edu.ua

УДК 930.2 : 94(477.81/86) «1848/1914»

© Лілія Шологон¹ (Івано-Франківськ)

ФОРМИ АКТУАЛІЗАЦІЇ ДОКУМЕНТІВ І МАТЕРІАЛІВ ОФІЦІЙНОГО ХАРАКТЕРУ З ІСТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО РУХУ УКРАЇНЦІВ ГАЛИЧИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.

У статті з'ясовано особливості актуалізації джерел офіційного характеру з історії національно-культурного руху українців Галичини адміністративними установами та громадськими організаціями; громадсько-культурними діячами впродовж другої половини ХІХ – початку ХХ ст., дослідниками міжвоєнного періоду, українськими зарубіжними та радянськими вченими, сучасними науковцями.

Ключові слова: Галичина, національно-культурний рух, джерела офіційного характеру, актуалізація джерел.

Liliia Sholohon (Ivano-Frankivsk)

FORMS OF ACTUALIZATION OF THE DOCUMENTS AND MATERIALS OF THE OFFICIAL CHARACTER ON THE HISTORY OF NATIONAL-CULTURAL MOVEMENT OF UKRAINIANS OF GALICIA OF THE SECOND HALF OF XIX – THE BEGINNING OF XX CENTURY

Abstract. The article elucidates the features of the actualizing of the documents and materials of the official character on the history of the national-cultural movement of Ukrainians in Galicia by administrative institutions and public organizations of the late XIX – early XX century, researchers of the interwar period, Ukrainian foreign and Soviet scientists, and scientists of nowadays. It was established that many sources of official character, primarily those that reveal the activities of state authorities, public organizations and political parties were actualized during the second half of the nineteenth century till now. Regarding the features of actualizing of the documents and records of the official character, it should be mentioned that they were published mainly in the context of the leading Ukrainian social and political forces. Many among them are those which were reprinted from the published collections of the Soviet Ukrainian and foreign scientists. A number of statistical sources and a large array of legislative documents of the specified time interval remain unactualized.

Keywords: Galicia, national-cultural movement, sources of official character, actualization of sources.

Новітнє історичне джерелознавство виокремлює в структурі джерельної бази будь-якого дослідження актуалізовані та неактуалізовані джерела, тобто запроваджені до наукового простору і не запроваджені. До актуалізованих відносять свідчення двох видів: а) які виявлені, належним чином

¹ д.і.н., доц., професор кафедри історіографії і джерелознавства Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Doctor of History, Professor, the Department of Historiography and Source Criticism of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University.

orcid.org/0000-0002-5390-7576

E-mail shologonlilia@ukr.net

опрацьовані й оприлюднені внаслідок археографічної роботи у форматі серійних документальних збірників, проблемно-тематичних видань, хрестоматій або окремих відбитків тих чи інших пам'яток; б) які виявлені і вивчені дослідниками, а почерпнута з них інформація запроваджена до наукового обігу попередниками у вигляді копій документів чи інших джерел або витягів чи цитат з них та з відповідною інтерпретацією їхнього змісту¹. Якщо екстраполювати сказане на досліджувану нами проблему, тобто на аналіз джерел офіційного характеру з історії українського національно-культурного руху в Галичині в період 1848–1914 рр., то можемо стверджувати про наявність обох видів актуалізованих джерел.

Суттєво актуалізує обрану нами проблематику те, що без залучення джерел офіційного характеру не обходиться жоден дослідник соціокультурних та суспільно-політичних процесів і явищ означеного періоду. Тому ми зробили спробу проаналізувати деякі археографічні та джерелознавчі аспекти оприлюднення цих джерел.

Обрана тема ще не стала об'єктом пильної уваги дослідників, однак окремі аспекти її дослідження, насамперед теоретико-методологічного характеру, знайшли своє відображення у працях В.С.Великого², Я.С.Калакури³, І.Я.Райківського⁴ тощо.

Метою статті є з'ясування особливостей актуалізації документів і матеріалів офіційного характеру з історії національно-культурного руху українців Галичини на сторінках археографічних видань та інших наукових праць дослідників кінця XIX – початку XX ст., міжвоєнного періоду, українських зарубіжних та радянських вчених, сучасних науковців.

Для осмислення характеру, змісту та спрямованості інформації актуалізованих офіційних джерел бралось до уваги, якими органами вони створювались і публікувались, хто з дослідників долучався до їхнього вивчення. Як відомо, з часу включення Галичини до складу Австрії на неї було поширено австрійську адміністративно-територіальну систему. Вона поділялася на 6 округів і 55 дистриктів, на які покладалися управлінські функції територіального характеру в різних сферах, включаючи освіту й культуру. У Відні було створено Галицьку надвірну канцелярію, очолювану канцлером, а з 1849 р. почало діяти Галицьке намісництво під началом намісника. Ця адміністративна установа щороку публікувала шематизми, де були відомості про всі найважливіші сфери життя краю, зокрема в кожному з них детальні статистичні дані про кількість студентів, викладачів, стан бібліотеки, обладнання природничих кабінетів Львівського університету та інші навчальні заклади краю, громадські об'єднання⁵. В результаті законотворчої діяльності віденського парламенту та Галицького крайового сейму було прийнято та оприлюднено низку законодавчих актів, що публікувалися в спеціальних «вісниках законів і розпоряджень», які видавалися німецькою, польською й українською мовами⁶.

Однією з особливостей національно-культурного руху українців Галичини, з якою пов'язана й актуалізація відповідних джерельних свідчень, була активна участь у цьому процесі духовенства, яке через свої друковані органи, насамперед через публікацію «руських» граматик, полемічної праці М.Шашкевича «Азбука і abecadło»⁷, літературно-фольклорного альманаху «Русалка Дністровая», парафіяльні школи проводило велику просвітницьку роботу, відстоювало збереження кирилиці, використання української мови в богослужінні, сприяло зростанню національної свідомості населення.

Під впливом діяльності «Руської трійці», а ще більше революційних подій і так званої «Весни народів» активізувалося суспільно-політичне і культурне життя в Галичині⁸, а також національно-визвольний рух. У Львові було створено Головну Руську Раду, яка на пріоритетне місце своєї діяльності поставила захист національних і культурних прав українців, а відозви до населення та інші документи публікувала на сторінках першого українського часопису – «Зоря Галицька». Наприкінці 60-х рр. XIX ст. на теренах краю створено осередки «Просвіти». Перший статут товариства Міністерство віросповідань та освіти затвердило 2 вересня 1868 р. Згідно з його нормами, «Просвіта» була науково-просвітньою організацією і, окрім підвищення освітнього рівня українців шляхом публікації усіх здобутків його словесності та наукових праць, що дозволять вивчати національну історію, товариство поставило перед собою завдання видавати й популярні книжечки для народу. Затвердження в органах державної влади та публікація окремими брошурами в 1876, 1891, 1913 рр. наступних статутів «Просвіти» були зумовлені як спробами вдосконалити організаційні засади діяльності товариства, так і популяризувати різні напрями його активності⁹.

Окрім статутів проводу товариства у Львові та його філій, «Просвіта» публікувала статистичні звіти про свою роботу, де була детальна інформація про всі напрями діяльності громадської організації та її структурних підрозділів. На сторінках періодичних видань просвітнього товариства «Читальня», «Письмо з «Просвіти» також опубліковано чимало документів, що регламентували роботу його читалень та філій.

НТШ, створене 1873 р. спочатку як Товариство імені Шевченка, перетворилося на наукову інституцію 1892 р. Згідно зі статутом, затвердженим Галицьким намісництвом 16 листопада цього ж року, товариство було перейменоване в наукове¹⁰. В оприлюдненому в періодиці та окремою брошурою новому основному документі товариства було закладено структуру НТШ в складі трьох секцій: філологічної, історико-філософської, математично-природописно-лікарської та наукових комісій, що створювалися в рамках окремих секцій, яка залишалася незмінною аж до розпуску товариства в 1940 р. У цьому статуті також зазначалося про видання «Записок НТШ», які згодом стали провідним українським науковим часописом.

На засіданні історико-філософської секції НТШ 16 листопада 1894 р. було обговорено і схвалено документ під назвою «Про видання джерел до історії українсько-руської», де М.Грушевський виступив з пропозицією започаткувати видання цінних неопублікованих документів з української історії, оскільки «без живіших заходів коло публікації історичного матеріалу не можна сподіватись корисного поступу студій історичних і історіографії руської...»¹¹. Сучасний дослідник Мирон Капраль, який запровадив згаданий документ до наукового обігу, вважає, що М.Грушевський подав його з метою видання матеріалів, які б доповнили джерельну базу написання планованої ним «Історії України- Руси»¹². Для реалізації цього проекту 15 січня 1896 р. була утворена археографічна комісія НТШ.

Ініціатор археографічного видання під назвою «Жерела до історії України-Руси» передбачав, що воно виходитиме двічі на рік, окремими томами (кожен з яких матиме 25 друкованих аркушів), що будуть стосуватися окремої тематики і складатися зі вступної статті, тексту джерел та окремих покажчиків. Як у документі, схваленому на засіданні історико-філософської секції НТШ, так і в першому томі виданих джерел М.Грушевський зазначив, що автори будуть публікувати різнопланові матеріали з української історії, зокрема літописні пам'ятки, правові, історико-літературні, історико-статистичні, історико-етнографічні документи, джерела до вивчення історії церкви, освіти тощо. Також вчений заздалегідь окреслив тематику видання тринадцяти томів, перший з яких, завдяки його зусиллям, вийшов 1895 р.¹³

Проте не все задумане вдалося втілити в життя. Під керівництвом М.Грушевського археографічна комісія опублікувала впродовж 1895–1914 рр. 10 томів цієї серії, 4 з яких видав безпосередньо він. Отже, план видання двох томів на рік не був виконаний, так само, як і видання всіх тематичних збірників джерел, запланованих вченим раніше.

У іншому серійному виданні НТШ «Пам'ятки українсько-руської мови і літератури», що виходило за редакції та упорядкування І.Франка, була опублікована та належним чином опрацьована старослов'янська релігійна література, зокрема старозавітні апокрифи, Євангелія, діяння святих. Вагомий внесок у справу видання джерел зроблено також упорядниками збірників історико-філософської та філологічної секцій НТШ¹⁴.

Таким чином, уже наприкінці XIX ст. в Галичині, у рамках НТШ та завдяки зусиллям М.Грушевського та І.Франка, були закладені археографічні традиції, які знайшли своє продовження в працях інших вчених, що взяли за оприлюднення та актуалізацію джерел з історії національно-культурного руху краю.

Важливий рубіж в актуалізації джерел офіційного характеру пов'язаний зі створенням наприкінці 1880-х – початку 1890 рр. українських політичних партій, які, безперечно, публікували та розповсюджували партійні програми, перш за все на сторінках своїх часописів. Програму першої української політичної партії в Галичині – РУРП було опубліковано в партійному виданні «Народ»¹⁵. Українська соціал-демократична партія (далі – УСДП) як складова частина австрійської соціал-демократії сформулювала свої ідейні засади на сторінках першого номера започаткованої нею газети «Воля»¹⁶. Програму УНДП вперше було опубліковано в часописі «Діло» 28 грудня 1899 р.¹⁷. Безперечно, партійні об'єднання впродовж усього досліджуваного періоду вдосконалювали свої програмні засади, що також знайшло своє відображення на сторінках галицької періодици.

Отже, публікація як окремими брошурами, так і в рамках періодичних видань другої половини XIX – початку XX ст. статутів громадських об'єднань, частково звітів про їхню діяльність, програм політичних партій була зумовлена зростанням національної свідомості українців Галичини, громадської та політичної їх активності, необхідністю популяризувати роботу товариств та партійних об'єднань. Водночас оприлюднення зазначених документів на сторінках періодики стало першим кроком на шляху до їхньої актуалізації.

Актуалізація джерел, пов'язаних з діяльністю українських громадських товариств, розпочалася ще в 1850 р. Я.Головацьким, який в одній зі своїх наукових праць опублікував (та спробував у передмові пояснити зміст оприлюднених ним документів) статут першої української культурно-просвітньої організації «Галицько-руської матиці», що згодом перейшла на русофільські позиції, та інші документи про її діяльність, а також документальні матеріали про перший з'їзд руських вчених¹⁸.

Частину джерел, що відображають діяльність національно-культурних товариств та організованих ними читалень, актуалізував М.Павлик у науково-публіцистичній розвідці «Про русько-українські читальні», яка побачила світ 1887 р. і отримала чимало схвальних відгуків своїх сучасників¹⁹. Зокрема, І.Франко дуже високо оцінив її рівень на сторінках часопису «Правда».

Запровадження до наукового простору джерел, що розкривають діяльність культурно-просвітніх, педагогічних та мистецьких товариств, продовжилося в міжвоєнний період переважно на сторінках ювілейних видань та науково-публіцистичних праць (їхніми авторами стали І.Ющишин, Л.Ясінчук, С.Чарнецький)²⁰, де було зроблено спробу підбити підсумки їхньої діяльності впродовж другої половини XIX – початку XX ст.

Оскільки для радянської історичної науки пріоритетною проблематикою стало дослідження суспільно-політичних процесів, революційно-визвольного руху, класової боротьби, то в цей час були опубліковані лише окремі документи офіційного характеру або їхні фрагменти у збірниках матеріалів, виданих Архівним управлінням при Раді Міністрів УРСР, Інститутом суспільних наук АН УРСР та іншими науковими установами, за згодою партійного керівництва, що прямо або опосередковано розкривали національно-культурні процеси в Галичині впродовж так званого «австрійського періоду» вітчизняної історії. У контексті проблематики нашого дослідження заслуговує уваги збірник документів «Класова боротьба селянства Східної Галичини (1772–1849)», що побачив світ 1974 р. Упорядники видання в передмові зазначили: «З самого початку революції східногалицьке селянство активно розгорнуло боротьбу за народну освіту. Через Головну руську раду та місцеві ради в петиціях до центральних органів влади воно домогалося заснування в селах краю народних шкіл та введення викладання у всіх школах Східної Галичини українською мовою. Австрійська влада під тиском масового руху східних галичан, змушена була піти на деякі часткові поступки: 9 травня 1848 р. дав дозвіл на викладання наук українською мовою в народних школах, а 4 грудня 1848 р. і 8 січня 1849 р. – на запровадження викладання української мови як обов'язкового предмета в гімназіях Східної Галичини. Участь східногалицького селянства в суспільно-політичному житті знайшла свій вияв у збиранні коштів на видання книг українською мовою, передплату газети «Зоря Галицька» та ін.»²¹. Незважаючи на те, що все вищевказане було підтверджене покликаннями на архівні джерела, серед опублікованих документів лише поодинокі матеріали, що відклалися в процесі діяльності Головної та місцевих руських рад, частково розкривають освітню та національно-культурну проблематику. Зрозуміло, що таке змістове наповнення цього збірника було зумовлене ідеологічним фактором, зокрема намаганням надати пріоритетності соціально-економічній та суспільно-політичній проблематиці, або, якщо використовувати радянську термінологію – класовій боротьбі. Водночас збірник документів цінний тим, що на його сторінках актуалізовано значний масив джерел, які зберігаються у фондах ЦДІАЛ України.

У першому томі видання українських зарубіжних дослідників «Українська суспільно-політична думка в 20 столітті. Документи і матеріали», опублікованому 1983 р., упорядниками якого стали Тарас Гунчак і Роман Сольчаник, вміщено витяги з програм політичних партій, публіцистичних творів лідерів національно-культурного та суспільно-політичного руху, заяви та політичні декларації українських політиків, партійних об'єднань, урядових інституцій тощо від кінця XIX ст. до подій Української революції 1917–1921 рр.²². Актуалізовані джерела цінні тим, що певною мірою дозволяють просежити політизацію українського національно-культурного руху, його

трансформацію в національно-визвольний. Окрім відсутності ґрунтовної передмови, коментарів, суттєвим недоліком збірника документів і матеріалів стало те, що партійні програми, політичні декларації та інші документи суспільно-політичного характеру публікувалися не за першоджерелами, а переважно передруковувалися як уривки з періодичних видань, спогадів відомих громадських діячів тощо. Зрозуміло, що це було зумовлено відсутністю доступу українських зарубіжних дослідників до архівних установ.

Вагомий внесок у справу актуалізації документів офіційного характеру зробили сучасні українські вчені. В контексті нашого дослідження варто відзначити першу частину хрестоматії-посібника «Історія українських політичних партій. Кінець XIX ст. – 1917 р.» (упорядники видання Б.І. Корольов та І.С. Михальський)²³, де серед іншого вміщено програми та статuti українських політичних партій Галичини кінця XIX – початку XX ст., їхні політичні відозви, промови українських депутатів віденського парламенту, знакові газетні статті тощо. Всі вони опубліковані на основі першоджерел.

На належному науковому рівні джерела офіційного характеру оприлюднили упорядники десяти томного видання «Україна: антологія пам'яток державотворення Х–XX ст.». Актуалізовані документи і матеріали, що безпосередньо стосуються нашого дослідження, надруковані в шостому та сьомому томах під назвами «Змагання за українську ідею (від 60-х років до кінця XIX ст.)», «Відродження української державності»²⁴. Тут уміщено переважно публіцистичні праці та програмові матеріали українських політичних партій, уже відомі за попередніми збірниками документів офіційного характеру. Однак опубліковані тут джерела супроводжуються примітками, зазначається, з якого джерела передруковано той чи інший матеріал, кожен з томів містить ґрунтовну передмову.

Щодо джерел, які виявлені і вивчені дослідниками, а почерпнута з них інформація запроваджена до наукового обігу у вигляді копій документів чи інших джерел або витягів чи цитат з них з відповідною інтерпретацією їхнього змісту, то вони частково актуалізовані в навчальних посібниках та монографічних дослідженнях, присвячених діяльності українських політичних партій Галичини кінця XIX – початку XX ст. Серед перших варто відзначити навчальний посібник С.А. Макаруча «Джерелознавство історії України», зокрема один з його підрозділів «Українські національно-демократичні та націоналістичні партії кінця XIX – першої третини XX ст., їх нормативні та діловодні документи»²⁵.

Значний масив джерел з історії діяльності РУРП у Галичині актуалізували М.Кугутяк та М.Мішук, соціал-демократичної (як складової частини австрійської соціал-демократії) – Я.Грицак, О.Жерноклеєв, В.Великочий, УНДП – В.Расевич, М.Кугутяк та ін. Те ж можемо зазначити про джерелознавче дослідження І.Михальського «Джерела з історії українських політичних партій кінця XIX – початку XX ст.», узагальнювальну монографічну працю А.Павка «Політичні партії, організації в Україні: кінець XIX – початок XX століття: зародження, еволюція, діяльність, історична доля»²⁶. Це одна з небагатьох праць, де автор виходить за межі «україноцентризму», здійснивши комплексний аналіз функціонування неукраїнських партій; крізь призму джерел він доходить висновку, що серед українського населення Галичини національні партії мали значно більший вплив, аніж польські. Водночас на Наддніпрянщині, на думку вчених, простежуються майже зворотні тенденції стосовно впливів українських та російських партій²⁷.

Частину документів офіційного характеру актуалізовано авторкою статті в наукових публікаціях «Неопубліковані документи офіційного характеру у фондах Центрального державного історичного архіву України у м. Львові як джерела з історії національно-культурного руху українців Галичини другої половини XIX – початку XX ст.», «Законодавство в галузі освіти і розвиток шкільництва Галичини другої половини XIX – початку XX ст.»²⁸, «Програми політичних партій як джерело з історії українського національно-культурного руху (кінець XIX – початок XX ст.)»²⁹ та інших.

Таким чином, упродовж другої половини XIX ст. і до сьогодні актуалізовано чимало джерел офіційного характеру, передусім ті, що розкривають діяльність органів державної влади, громадських організацій та політичних партій. Дослідниками опубліковано та проаналізовано програми й інші партійні документи кінця XIX – початку XX ст., публіцистичні праці провідних політичних діячів та інші матеріали партійного походження. Проте національно-культурна проблематика в діяльності українських політичних партій не отримала адекватного відображення в сучасній українській історіографії. Поряд із цим, незважаючи на наявність низки публікацій, присвячених діяльності українських громадських організацій, статuti та інформаційні звіти про діяльність багатьох

товариств також залишилися поза увагою дослідників. Не актуалізованими на сьогодні залишаються низка статистичних джерел, що розкривають національно-культурні процеси в Галичині в другій половині XIX – початку XX ст., та значний масив законодавчих документів означеного часового проміжку. Загалом, на наш погляд, переважно на сьогодні актуалізуються документи і матеріали офіційного характеру в контексті діяльності провідних українських суспільно-політичних сил. Чимало серед них тих, що передруковані зі збірників, виданих радянськими та українськими зарубіжними вченими.

¹ Л. Шологон, *Джерела українського походження з історії національно-культурного руху в Східній Галичині (1848–1914 pp.)* [Sources of the Ukrainian origin from the history of the national-cultural movement in Eastern Galicia (1848–1914)], Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. іст. наук, Черкаси, 2017, с. 10.

² В. Великочий, *Українська історіографія суспільно-політичних процесів у Галичині 1914–1919 pp.* [Ukrainian historiography of the social-political processes in Galicia in 1914–1919], Івано-Франківськ, Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника, 2009, с. 60.

³ Я. Калакура, *Історичне джерелознавство* [Historical Sources Studies], Київ, Либідь, 2017, с. 84.

⁴ І. Райківський, *Ідея української національної єдності в громадському житті Галичини XIX століття* [The idea of the Ukrainian national unity in the public life of Galicia in the nineteenth century], Івано-Франківськ, Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2012, с. 179.

⁵ *Szematyzm krolestwa Galicyi i Lodomeryi z wielkiem ksiestwem Krakowskiem na rok 1874* [Schematicism of the Kingdom of Galicia and Volodymyr with the Grand Kniazivstvo of Kracow in 1874], Lwów, Z drukarni E. Winiarsa, 1874. 830 s.

⁶ *Устава о правних отношениях stanu учительского въ публичныхъ школахъ народных* [Regulation on the legal relations of the teacher's position in public people's schools], in: Вісникъ законъ и роспоражений краєвихъ для Королевства Галиціи і Володимеріи съ великимъ Княжевствомъ Краковскимъ, Львов, З печатні Л. І. О. Рогоша, 1873, ч. 251, с. 192–204.

⁷ М. Шашкевич, *Азбука і абецадло* [Alphabit and the Latin ABC], in: Тисяча років української суспільно-політичної думки, Київ, 2001, т. 5, кн. 1 (кінець XIX – початок XX ст.), с. 214–215.

⁸ *Справозданія заряда соединенія галицко-русской Матицы и общества Просвещения за год 1854* [Report of the leadership of the Galician-Russian Matytisia and the Society of Enlightenment for the year of 1854], Львов, Типография Ставропигійського Інститута, 1855, 6 с.

⁹ А. Середяк, *Діяльність товариства «Просвіта» в 1868–1914 pp.* [Activities of the «Prosvita» Society in 1868–1914], in: Нарис історії «Просвіти», Львів, Просвіта, 1993, с. 18–41.

¹⁰ *Статут Наукового товариства ім. Шевченка у Львові* [Statute of the Scientific Shevchenko Society in Lviv], Львів, З друкарні Інститута Ставропигійського, 1892, 8 с.

¹¹ М. Грушевський, *Про видання джерел до історії українсько-руської* [About the publication of sources to the Ukrainian-Russian history], in: Твори : у 50 т., Львів, Світ, 2003, т. 5, с. 29–32.

¹² М. Грушевський, *Про видання джерел до історії українсько-руської...*, с. 395.

¹³ М. Грушевський, *Про видання джерел до історії українсько-руської...*, с. 29–31.

¹⁴ М. Зубрицький, Ю. Кміт, І. Кобилецький, І. Левицький, І. Франко, *Матеріали до культурної історії Галицької Русі XVIII і XIX віку* [Materials in the cultural history of Galician Rus in the 18th and 19th centuries], in: Збірник історико-філософської секції НТШ, Львів, З друкарні НТШ під зарядом К. Беднарського, 1902, т. 5, 328 с.; М. Возняк, *Писання Маркіяна Шашкевича* [Works by Markiyan Shashkevych], in: Збірник філологічної секції НТШ, Львів, З друкарні НТШ під зарядом К. Беднарського, 1912, т. 14, 294 с.

¹⁵ *Програма руско-української радикальної партії* [Program of the Russian-Ukrainian radical party], in: Т. Гунчак, Р. Сокальник, *Українська суспільно-політична думка в 20 столітті*, Мюнхен, Сучасність, 1983, том 1, с. 9–13.

¹⁶ *Поява української соціал-демократичної партії в Галичині* [The appearance of the Ukrainian Social-democratic party in Galicia], in: Т. Гунчак, Р. Сокальник, *Українська суспільно-політична думка в 20 столітті...*, с. 53–56.

¹⁷ *Програма національно-демократичного (народного) сторонництва* [Program of national-democratic (people) support], in: Т. Гунчак, Р. Сокальник, *Українська суспільно-політична думка в 20 столітті...*, с. 57–58.

¹⁸ Я. Головацький, *Исторический очерк основания Галицко-русской матицы и спраздание первого собору ученых и любителей народного просвещения* [Historical essay on the founding of the Galician-Russian Matytisia and a report from the first summit of scientists and supporters of people's enlightenment], Львов, Інститут Ставропигический, 1850, 120 с.; Я. Головацький, *О первом литературно-умственном движеніи русиновъ в Галиціи со временъ австрийского владенія в той земле* [About the first literary and scientific movement of Rusyns in Galicia since the Austrian rule in the land], Львов, Книгопечатня Ставропигійського Інститута, 1865, 40 с.

- ¹⁹ М. Павлик, *Про русько-українські читальні* [About Russian-Ukrainian reading rooms], Львів, 3 друкарні товариства імені Шевченка, 1887, ч. 1, 188 с.
- ²⁰ С. Чарнецький, *Нарис історії українського театру* [Essay on the history of Ukrainian theater], Львів, Накладом фонду «Учітеся брати мої», 1924, 253 с.
- ²¹ О. Купчинський, А. Сісецький, Ф. Стеблій, *Класова боротьба селянства Східної Галичини (1772–1849) : документи і матеріали* [Class struggle of the peasantry of Eastern Galicia (1772–1849): documents and materials], Київ, Наукова думка, 1974, 596 с.
- ²² І. Франко, *По за межами можливого* [Beyond possibilities], in: Т. Гунчак, Р. Сокальник, Українська суспільно-політична думка в 20 столітті, Мюнхен, Сучасність, 1983, том 1, с. 80–87.
- ²³ Програма Української (русько-української) радикальної партії, що була прийнята в 1904 р. [Program of the Ukrainian (Russo-Ukrainian) radical party adopted in 1904] in: Історія українських політичних партій. Кінець XIX ст. – 1917 р. Хрестоматія-посібник, Київ, Видавництво європейського університету, 2004, т. 1, с. 157–160.
- ²⁴ О. Сліпушко, *Змагання за українську ідею* [Contest for the Ukrainian idea], in: Україна: антологія пам'яток державотворення, Х–XX ст., Київ, Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2008, т. 6, 512 с.; Д. Павличко, *Відродження української державності* [Revival of the Ukrainian statehood], in: Україна: антологія пам'яток державотворення, Х–XX ст., т. 7, 704 с.
- ²⁵ С. Макарчук, *Джерелознавство історії України* [Sources study of the history of Ukraine], Львів, Світ, 2008, с. 250.
- ²⁶ А. Павко, *Політичні партії, організації в Україні : кінець XIX – початок XX ст. : зародження, еволюція, діяльність, історична доля* [Political parties, organizations in Ukraine: the end of the nineteenth and the beginning of the twentieth century: origin, evolution, activity, historical destiny], Київ, Іван Федоров, 1999, 248 с.
- ²⁷ В. Великочий, *Українська історіографія суспільно-політичних процесів у Галичині 1914–1919 рр.* [Ukrainian historiography of the social-political processes in Galicia in 1914–1919], Івано-Франківськ, Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника, 2009, с. 230.
- ²⁸ Л. Шологон, *Закодавство в галузі освіти і розвиток шкільництва Галичини другої половини XIX – початку XX ст.* [The laws on education and development of schools of Galicia in the second half of the 19th – the early 20th centuries] in: Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Історія, економіка, філософія», Київ, Вид. центр КНЛУ, 2007, т. 13, с. 31–38.
- ²⁹ Л. Шологон, *Програми політичних партій як джерело з історії українського національно-культурного руху (кінець XIX – початок XX ст.)* [Programs of political parties as a sources from the history of the Ukrainian national-cultural movement (the end of the nineteenth – beginning of the twentieth century)], in: Вісник Прикарпатського університету. Історія, Івано-Франківськ, 2011, т. 18, с. 167–174.

Reference

1. L. Sholohon, *Dzherela ukrainskoho pokhodznnia z istorii natsionalno-kulturnoho rukhu ukrainsiv v Shkinii Halychyni (1848–1914 rr.)* [Sources of Ukrainian origin from the history of the national-cultural movement in Eastern Galicia (1848–1914)], Autoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovooho stupenia istorychnykh nauk, Cherkasy, 2017, s. 10.
2. V. Velykochyi, *Ukrainska istoriografiiia suspilno-politychynykh protsesiv u Halychyni 1914 – 1919 rr.* [Ukrainian historiography of the social-political processes in Galicia in 1914–1919], Ivano-Frankivsk, Prykarpatskyi natsionalnyi universytet imeni V. Stefanyka, 2009, s. 60.
3. Ya. Kalakura, *Istorychne dzhereloznavstvo* [Historical Sources Studies], Kyiv, Lydid, 2017, s. 84.
4. I. Raikivskyi, *Ideia ukrainskoi natsionalnoi yednosti v hromadskomy zhyti Halychyny XIX stolittia* [The idea of the Ukrainian national unity in the public life of Galicia in the nineteenth century], Ivano-Frankivsk, Vydavnytstvo Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasulia Stefanyka, 2012, s. 179.
5. *Szematyzm krolestwa Galicyi i Lodomeryi z wielkiem ksiestwem Krakowskiem na rok 1874* [Schematicism of the Kingdom of Galicia and Volodymyr with the Grand Kniazivstvo of Kracow in 1874], Lwów, Z drukarni E. Winiarsa, 1874. 830 s.
6. *Ustava o pravnykh odnosynakh stanu uchutelskoho v publichnykh shkolakh narodnykh* [Regulation on the legal relations of the teacher's position in public people's schools], in: *Visnyk zakonov i rosporazhenii kraievyykh dlia Korolevtva Galitsyi i Volodumerii s velykym Kniazhevstvom Krakovskum*, Lvov, z pechatni L.I.O. Rohosha, 1873, ch. 251, s. 192–204.
7. M. Shashkevych, *Azbuka i abetsadsadlo* [Alphabit and the Latin ABC], in: *Tysiacha rokiv ukrainskoi suspilno-politychnoi dumky*, Kyiv, 2001, t. 5, kn. 1 (kinets XIX – pochatok XX st.), s. 214–215.
8. *Spravozdaniia zariada soiedineniia halytsko-ruskoi Matytsi i obshchestva Prosveshchniia za god 1854* [Report of the leadership of the Galician-Russian Matytsia and the Society of Enlightenment for the year of 1854], Lvov, Typohrafiia Stavropyhiiskoho Instytutu, 1856, 6 s.

9. A. Serediak, Diialnist tovarystva «Prosvita» v 1868–1914 rr. [Activities of the «Prosvita» Society in 1868–1914], in: *Narus istorii «Prosvity»*, Lviv, Prosvita, 1903, s. 18–41.
10. Statut Naukovoho tovatustva im. Shevchenka u Lvovi [Statute of the Scientific Shevchenko Society in Lviv], Lviv, Z drukarni Intytuta Stavropihiiskoho, 1892, 8 s.
11. M. Hrushevskui, Pro vydania dzherel do istorii ukrainsko-ruskoi [About the publication of sources to the Ukrainian-Russian history], in: *Tvory: u 50 t.*, Lviv, Svit, 2003, t. 5, s. 18–41.
12. M. Hrushevskui, Pro vydania dzherel do istorii ukrainsko-ruskoi..., s. 396.
13. M. Hrushevskui, Pro vydania dzherel do istorii ukrainsko-ruskoi..., s. 29–31.
14. M. Zubrytskyi, Yu. Kmit, I. Kobyletskyi, I. Levytskii, I. Franko, Materiialy do kulturnoi istorii Halytskoi Rusi XVIII i XIX viku [Materials in the cultural history of Galician Rus in the 18th and 19th centuries], in: *Zbirnyk istoruko-filosofichnoi seksii NTSN*, Lviv, Z drukarni NTSN pid zariadom K.Bednarskoho, 1902, t. 5, 328 s.; M. Vozniak, Pysaniia Markiiiana Shashkevycha [Works by Markiyan Shashkevych], in: *Zbirnyk filolohichnoi seksii NTSN*, Lviv, Z drukarni NTSN pid zariadom K.Bednarskoho, 1912, t. 14, 294 s.
15. Prohrama rusko-ukrainskoi radykalnoi partii [Program of the Russian-Ukrainian radical party], in: T. Gunchak, R. Sokalnyk, *Ukrainska suspilno-politychna dumka v 20 stolitti*, Miunkhen, Suchacnist, 1983, t. 1, s. 9–13.
16. Poiava ukrainskoi sotsial-demokratychnoi partii v Halychyni [The appearance of the Ukrainian Social-democratic party in Galicia], in: T. Gunchak, R. Sokalnyk, *Ukrainska suspilno-politychna dumka v 20 stolitti...*, s. 53–56.
17. Prohrama natsionakno-demokratychnoho (narodnoho) storonnytsva [Program of national-democratic (people) support] in: T. Gunchak, R. Sokalnyk, *Ukrainska suspilno-politychna dumka v 20 stolitti...*, s. 57–58.
18. Ya. Hilovatskii, Istoricheskii ocherk osnovaniia Galytsko-ruskoi matytsy i spravozdaniie pervoho soboru uchenykh i lubitelei narodnogo prosviashchianiia [Historical essay on the founding of the Galician-Russian Matytsia and a report from the first summit of scientists and supporters of people's enlightenment], Lvov, Instytut Stavropihicheskii, 1850, 120 s.; Ya. Hilovatskii, O petvom literaturno-umstvennom dvizhenii rusynov v Galitsii so vremen avstriiskoho vladenia v toi zemle [About the first literary and scientific movement of Rusyns in Galicia since the Austrian rule in the land], Lvov, Knyhopechatnia Stavropyyhiiskoho Instytuta, 1865, 40 s.
19. M. Pavlyk, Pro rusko-ukrainski chytalni [About Russian-Ukrainian reading rooms], Lviv, Z drukarni tovarystva imeni Shevchenka, 1887, ch. 1, 188 s.
20. S. Charnetskii, Narys istorii ukrainskoho teatru [Essay on the history of Ukrainian theater], Lviv, Nakladom fondy «Uchitiesia braty moi», 1924, 253 s.
21. O. Kupchynskii, A. Sisetkii, F. Steblii, Klasova borotba selianstva Skhidnoi Halychynu [Class struggle of the peasantry of Eastern Galicia (1772–1849): documents and materials], Kyiv, Naukova dumka, 1974, 596 s.
22. I. Franko, Po za mezhamy mozhluvoho [Beyond possibilities], in: T. Gunchak, R. Sokalnyk, *Ukrainska suspilno-politychna dumka v 20 stolitti*, Miunkhen, Suchacnist, 1983, t. 1, s. 80–87.
23. Prohrama Ukrainskoi (rusko-ukrainskoi) radikalnoi partii, shcho bula pryiniata v 1904 r. [Program of the Ukrainian (Russo-Ukrainian) radical party adopted in 1904] in: *Istoriia ukrainskykh politychnykh partii*. Kinets XIX st. – 1917 r. Khrestomatiia-posibnyk, Kyiv, Vudavnystvo yevropeiskoho universytetu, 2004, t.1, s.157–160.
24. O. Slipushko, Zmahannia za ukrainsku ideiu [Contest for the Ukrainian idea], in: *Ukraina: antolohiia pamiatok derzhavotvorennia, X–XX st.*, Kyiv, Vydavnustvo Solomii Pavychko «Osnovy», 2008, t. 6, 512 s.; D. Pavlychko, Vidrozhzhennia ukrainskoi derzhavnosti [Revival of the Ukrainian statehood], in: *Ukraina: antolohiia pamiatok derzhavotvorennia...*, X–XX st., t. 7, 704 s.
25. S. Makarchyk, *Dzhereloznavstvo istorii Ukrainy* [Sources study of the history of Ukraine], Lviv, Svit, 2008, s. 250.
26. A. Pavko, *Politychni partii, orzaniatsii v Ukraini: kinets XIX – pochatok XX st.: zarozhzhennia, evoliutsiia, diialnist, istorychna dolia* [Political parties, organizations in Ukraine: the end of the nineteenth and the beginning of the twentieth century: origin, evolution, activity, historical destiny], Kyiv, Ivan Fedorov, 1999, 248 s.
27. V.Velykochyi, *Ukrainska istoriografiia suspilno-politychnykh protsesiv u Halychyni 1914 – 1919 rr.* [Ukrainian historiography of the social-political processes in Galicia in 1914–1919], Ivano-Frankivsk, Prykarpatskyi natsionalnyi universytet imeni V.Stefanyka, 2009, s. 230.
28. L. Sholohon, *Zakonodavstvo v haluzi osvity i rosvytok shkilnytstva Halychyny druhoi polovyny XIX – pochatky XX st.* [The laws on education and development of schools of Galicia in the second half of the 19th – the early 20th centuries] in: *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho linhvistychnoho universytetu. Seriiia «Istoriia, ekonomika, filosofiiia»*, Kyiv, Vud. tsentr KNLU, 2007, t. 13, s. 31–38.
29. L. Sholohon, *Prohramy politychnykh partii yak dzherelo z istorii ukrainskoho natsionalno-kulturnoho rukhu* [Programs of political parties as a sources from the history of the Ukrainian national-cultural movement (the end of the nineteenth – beginning of the twentieth century)], in: *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Istoriia*, Ivano-Frankivsk, 2011, t. 18, s. 167–174.